

*Шевчук І. М.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*

ПРОЦЕДУРА АМПАРО ЯК ФОРМА КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ В МЕКСИЦІ

Анотація. У статті досліджено виникнення, становлення та розвиток інституту конституційного контролю в Мексиці. Охарактеризовано принципи й особливості процедури ампаро як спеціалізованого інституту конституційного контролю. Визначено, що процедура ампаро – ефективний засіб захисту Конституції, прав людини та громадянина, дієвий інститут конституційного контролю. Конституційний контроль у Мексиці здійснюється судами загальної юрисдикції.

Ключові слова: процедура ампаро, конституційний контроль, основні права і свободи людини та громадянина, американська модель конституційного контролю, європейська модель конституційного контролю.

Постановка проблеми. Інститут конституційного контролю функціонує в більшості сучасних демократичних країн. Становлення тієї чи іншої його моделі пов'язане з особливостями національного права, організацією державної влади та економічними, політичними й історичними умовами.

Дослідження різноманітних аспектів становлення та розвитку інституту конституційного контролю в зарубіжних країнах необхідне для вивчення їхнього позитивного досвіду й можливості його поширення на процес розвитку та вдосконалення органів конституційного контролю нашої держави. Інтерес викликають не лише американська і європейська моделі судового конституційного контролю, а й змішані форми конституційного контролю.

Дослідженню окремих теоретичних і практичних аспектів становлення та розвитку інституту конституційного контролю у світі приділяли увагу такі вітчизняні вчені-правознавці, як В.О. Гергелійник, І.І. Маринів, О.С. Лотюк, С.В. Пілюк, М.Д. Савенко, А.О. Селіванов, В.Є. Скомороха, І.Д. Сліденко, М.В. Тесленко, А.П. Ткачук, Т.О. Цимбалістий, В.М. Шаповал й ін. Цією проблемою займалися також зарубіжні науковці: С.В. Боботов, М.В. Вітрук, Б.С. Ебзєєв, А.О. Клішас, В.В. Лазарев, В.В. Маклаков, Т.І. Овсепян, С.М. Пастернак, Т.Я. Хабрієва та ін.

Мега статті – дослідження виникнення, становлення й розвитку інституту конституційного контролю в Мексиці та визначення його особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конституційний контроль у сучасному розумінні вперше виник у США на основі доктрини судового прецеденту. Прецедент, створений у результаті розгляду справи Мербері проти Медісона в 1803 р., започаткував судовий конституційний контроль у США, головна риса якого – здійснення контролю судами загальної юрисдикції. Європейська модель конституційного контролю виникла у XX ст. Для неї характерне здійснення конституційного контролю спеціалізованими судовими або квазісудовими (несудовими) органами й застосування абстрактного та попереднього конституційного контролю.

На сучасному етапі для інституту конституційного контролю характерна багатоманітність форм, які все важче зарахувати до двох основних моделей – американської та європейської. Простежено тенденцію появи різноманітних змішаних форм (Бразилія, Греція, Перу, Португалія тощо), у яких поєднано певні риси, властиві різним моделям судового й квазісудового контролю, а також виражено національну специфіку (залежать від історичного, економічного, політичного розвитку країни). У мусульманських державах для інституту конституційного контролю властиво те, що перевірка законів здійснюється на відповідність не лише конституції, а й ісламському праву.

Процедуру ампаро не можна ототожнювати ні з американською, ні з європейською моделями конституційного контролю. Вона захищає лише конституційні права й свободи, тоді як американська система передбачає можливість звернення до суду з приводу порушеного права, закріпленого як в Конституції, так і в іншому нормативно-правовому акті. Ампаро має спільні риси з європейською моделлю. Зокрема, як і під час звернення за захистом згідно з європейською моделлю, процедура ампаро надає можливість оскаржити будь-який акт публічної влади: закон, адміністративний акт, судові рішення. Водночас це не спричиняє анулювання будь-якого акта внаслідок його неконституційності [1, с. 131]. Особливістю процедури ампаро є також характер її рішень. Вони повинні стосуватися лише сторін, які беруть участь у справі й не містити міркувань загального характеру про акт, що був підставою для відкриття процедури ампаро.

Процедура ампаро з'явилась у Мексиці наприкінці XIX ст. Термін «ампаро» походить від іспанського слова «amparar» – охороняти, захищати – і був закріплений у проекті конституції для штату Юкатан у 1840 р. його розробником Мануелем Рехоном. У цьому проекті термін «amparo» означав право верховного суду країни охороняти людей, права яких порушені законом або актами влади. Фактично в Конституції штату Юкатан запроваджено судовий конституційний контроль – процедуру ампаро, пізніше втілену у федеральній Конституції 1857 р., у чинній Політичній Конституції 1917 р., а також в Органічному законі про ампаро 1936 р. зі змінами та доповненнями, який регулює порядок здійснення конституційного судочинства в межах процедури ампаро на сучасному етапі [2, с. 104]. Процедура ампаро в Мексиці дає особам змогу захистити свої права в судах, якщо їх порушено адміністративним або судовим актом.

Конституційний контроль, що здійснюється в режимі процедури ампаро, характерний для багатьох латиноамериканських країн, однак у класичному варіанті він сформувалася саме в Мексиці. Конституція цієї держави 1917 р. визначає такі конституційні принципи процедури ампаро: ініціатива сторони; наявність особистої прямої шкоди в потерпілої сторони, яка повинна бути спричинена у формі, передбаченій законодавством; здійснення правосуддя в межах процедури ампаро лише судом; відносність рішень; остаточність процедури ампаро.

Процедура ампаро – це інститут конституційного контролю. Вона спрямована на захист принципу верховенства Основного Закону, її основна мета – захист конституційних прав людини та громадянина. Конституційний контроль у Мексиці здійснюється судами загальної юрисдикції.

Процедура ампаро як спеціалізований інститут конституційного контролю має низку особливостей. Так, скарга про перевірку на конституційність законів чи інших правових актів може бути подана будь-якою фізичною особою чи юридичною особою; її аргументом має бути порушення права, гарантованого конституцією, а метою – звільнення особи від застосування до неї цього акта; перевірка конституційності нормативного акта проводиться відкритим судовим розглядом, сторонами в якому є позивач і відповідальний орган державної влади, що видав цей нормативний акт; рішення, яке виноситься уповноваженим судом стосовно перевірки конституційності оскаржуваних нормативних актів, обов'язкове лише для сторін, які беруть участь у цьому процесі [3, с. 45].

Процедура спеціалізованого правосуддя ділиться на пряме та непряме ампаро. Перше являє собою вид судового конституційного контролю, за якого розгляд справи, пов'язаної з визнанням неконституційного характеру нормативного акта органу державної влади або місцевого самоврядування (так само, як і дії посадової особи федерального, регіонального й муніципального рівнів), здійснюється безпосередньо Верховним судом країни або окружними колегіальними судами. Справа має розглядатися вперше в судах. Непряме ампаро – перегляд рішень, винесених в апеляційному порядку районними місцевими судами (кримінально-правового, цивільно-правового, адміністративно-правового, трудового характеру) у Верховному й окружних колегіальних судах.

Згідно зі ст. 94 Конституції Мексики, скаргу в порядку ампаро розглядають Верховний суд Мексики, окружні колегіальні суди та місцеві районні суди. Судді Верховного суду призначаються президентом країни й затверджуються Сенатом (ст. 96 Конституції Мексики). Серед повноважень Верховного суду – визнання неконституційності закону або підзаконного акта, а також перегляд рішень судів у справах прямого ампаро [4, с. 287].

До складу колегіальних окружних судів входять три професійні судді, секретар-консультант, кілька нотаріусів, секретарі та службовці, які забезпечують їхню діяльність. Суди розглядають справи за допомогою процедури ампаро (пряме ампаро), а також апеляції на рішення районних судів у справах ампаро.

До районних місцевих судів входять один професійний суддя, кілька секретарів, нотаріусів і службовців. Одне з повноважень суду – розгляд за допомогою процедури ампаро заяви про оскарження судових рішень у кримінальних справах, актів місцевих органів влади, що порушують свободу приватної особи, а також низки інших питань у сфері цивільного, кримінального й трудового законодавства. Скаргу в порядку ампаро може бути подано до районного суду лише щодо того нормативного акта органу державної влади або місцевого самоврядування, який за своєю сутністю не є остаточним рішенням із цивільного, кримінального, адміністративного або трудового спору. Остаточні рішення в справах матеріального характеру можуть оскаржуватися лише в окружному колегіальному або Верховному судах.

У мексиканській правовій доктрині на сучасному етапі процедура ампаро розширилась й існує в таких формах: ампаро як засіб захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина; ампаро проти законів; ампаро-касація: перегляд

законності судового рішення як остання інстанція для всіх судів; ампаро з адміністративних справ [3, с. 45].

Право на звернення в порядку процедури ампаро мають і ті органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, компетенція яких порушена діями публічно-владного інституту другого рівня. Особливість заяви про порушення процедури ампаро полягає в тому, що її предметом завжди є вимога заявника скасувати неконституційний акт чи припинити дію органу державної влади, які суперечать основному закону чи вимогам щодо запобігання прийняттю такого акта чи виконанню таких дій [5, с. 48].

Суттєвий елемент мексиканської процедури ампаро – інститут призупинення дії акта, що оскаржується. Хоча в межах процедури ампаро такий акт застосуванню не підлягає лише стосовно заявника, цей інститут є таким, що надає громадянам більше можливостей і гарантій захисту своїх конституційних прав і водночас своєчасно забезпечує конституційну законність, запобігає настанню негативних наслідків від її порушень.

Судові засідання проводяться у відкритому режимі, сторонами в якому є позивач і відповідальний орган, що видав цей акт. До моменту початку розгляду справи мають бути підготовлені й представлені суду письмові пояснення сторін, які беруть участь у справі, а також письмовий висновок прокурора.

Стороною в конституційному судочинстві, крім заявника, відповідального органу влади, третьої особи із самостійними вимогами, є прокуратура. У законодавстві Мексики не визначено критеріїв участі прокурора в процедурі ампаро, тобто вона необов'язкова й здійснюється за рішенням генерального прокурора. Прокуратура в конституційному судочинстві не має того обсягу процесуальних повноважень, як, скажімо, заявник чи відповідальний орган влади, зокрема не має права подавати заяву про перегляд рішення за результатами розгляду справи. Однак, визначаючи статус прокуратури під час розгляду справ у порядку процедури ампаро, учені закликають керуватися тими положеннями Конституції Мексики, у яких указується, що прокурор може не брати участі в розгляді справи [5, с. 47].

У законодавстві Мексики не закріплено строк, протягом якого має бути прийнято й оголошено рішення по справі. Однак встановлено вимоги, що висуваються до змісту остаточного рішення, яке приймається в межах конституційного судочинства, має містити таке: 1) точний опис оскаржуваного акта й оцінку доказів, представлених сторонами; 2) правові підстави, що обґрунтовують правомірність відкладення розгляду справи, а також висновок про конституційність чи неконституційність оскаржуваного акта; 3) чітко сформульоване рішення в справі із зазначенням акта, що був причиною відкриття конституційного провадження.

Місцевий районний суд або окружний колегіальний суд під час розгляду справи офіційно повідомляє про прийняте рішення орган публічної влади з метою прийняття останнім судового рішення до виконання. На законодавчому рівні встановлено відповідальність за невиконання чи неналежне виконання рішень суду. За цим слідкує прокуратура. Якщо протягом 24 годин із часу отримання рішення суду органом влади його не буде виконано, то районний суддя чи колегіальний окружний суд уживають заходи примусу до відповідальної сторони. Орган державної влади, якому підпорядковано орган, що не виконав рішення суду, несе таку саму відповідальність, як і останній. За невиконання рішення суду за процедурою ампаро передбачено негайне відсторонення від обійманих посад осіб органів державної влади.

Рішення суду мають індивідуальний характер і не формулюють право або загальні норми для аналогічних справ. У порядку процедури ампаро суд не може визнати нечинним правовий акт, який не відповідає конституції. Нормативний акт, що оскаржується, визнається неконституційним лише стосовно того суб'єкта, права якого були порушені та який звернувся з відповідною скаргою до суду. Як наслідок, цей факт не виключає можливості звернення з відповідною заявою про оскарження в межах процедури ампаро того самого нормативного акта й із тих самих підстав, але вже іншими суб'єктами.

Висновки. Інститут конституційного контролю на сучасному етапі набуває універсальних характеристик, що пов'язано з використанням на основі однієї моделі конституційного контролю кращих здобутків інших різновидів з урахуванням політичних і правових факторів розвитку держави. Однак кожна з них повинна забезпечувати основне призначення інституту конституційного контролю – захист Конституції й законів держави, а також прав і свобод людини та громадянина.

Для процедури ампаро характерні такі специфічні ознаки: конституційний контроль здійснюється судами загальної юрисдикції; правом ініціативи щодо застосування конституційного контролю наділені лише учасники судового провадження; метою скарги про перевірку на конституційність законів чи інших правових актів є звільнення особи від застосування до неї цього акта; рішення суду обов'язкове лише для учасників спору й не містять загальних норм для аналогічних справ.

Процедура ампаро – ефективний засіб захисту Конституції, прав людини та громадянина й дієвий інститут конституційного контролю.

Література:

1. Маклаков В.В. Конституционное право зарубежных стран. Общая часть : [учеб. для студ. юрид. вузов и фак.] / В.В. Маклаков. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 896 с.
2. Клишас А.А. Конституционная юстиция в зарубежных странах / А.А. Клишас. – М. : Междунар. отношения, 2004. – 288 с.
3. Лотюк О.С. Правовая охрана конституции в зарубежных странах / О.С. Лотюк // Наук. вісн. Чернівець. ун-ту. – 2007. – Вип. 375 : Правознавство. – С. 42–46.

4. Мексиканские Соединенные Штаты: Конституция и законодательные акты / сост., ред., авт. вступ. ст. О.А. Жидков ; редкол.: В.А. Туманов (пред.) и др. ; пер. с исп. В.В. Безбаха и др. ; под ред. Ф.А. Оганезова. – М. : Прогресс, 1986. – 480 с.
5. Клишас А.А. Конституционная юстиция в Мексике. Специфика судопроизводства в рамках «процедуры ампаро» / А.А. Клишас // Право и политика. – 2004. – № 2. – С. 43–57.

Шевчук И. Н. Процедура ампаро как форма конституционного контроля в Мексике

Аннотация. В статье исследованы возникновение, становление и развитие института конституционного контроля в Мексике. Охарактеризованы принципы и особенности процедуры ампаро как специализированного института конституционного контроля. Определено, что процедура ампаро является эффективным средством защиты Конституции, прав человека и гражданина и действенным институтом конституционного контроля. Конституционный контроль в Мексике осуществляется судами общей юрисдикции.

Ключевые слова: процедура ампаро, конституционный контроль, основные права и свободы человека и гражданина, американская модель конституционного контроля, европейская модель конституционного контроля.

Shevchuk I. Amparo procedure as a form of constitutional control in Mexico

Summary. The article analyzes the origin, formation and development of the constitutional control institute in Mexico. The main principles and features of amparo procedure, as a specialized constitutional control institute are characterized. It is determined that amparo procedure is an effective mean of protection of Constitution, the rights of human and citizen. Amparo procedure is viewed as effective institute of Constitutional control. Constitutional control in Mexico is realized by the courts of general jurisdiction.

Key words: amparo procedure, constitutional control, fundamental rights and freedoms of man and citizen, American model of constitutional control, European model of constitutional control.